

ISSN: 3060-4613

13.00.00
13.00.01
13.00.02
13.00.03
13.00.04
13.00.05

13.00.06
13.00.07
13.00.08
13.00.09
07.00.00
19.00.00

01.00.00
02.00.00
03.00.00
09.00.00
10.00.00
11.00.00

№6/2025

M AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogik, psixometodologik va tabiiy fanlarga
ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 160 sahifa,
5-iyun, 2025-yil.

BOSH MUHARRIR:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Mizayeva Faroxat Odiljonovna – Pedagogika fanlari doktori, dotsent

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Umarova H.O' – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (PhD)
Somurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F.O. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'icha falsafa doktori (PhD)
Panjijev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Toshkent davlat texnika universiteti, G. V. Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti Toshkent temir yo'l muhandislari instituti.

EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Mizayeva Farokhat Odiljonovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Umarova H.O'. – Minister of Preschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

Qirg'izboyev Abdug'affor Karimjonovich – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Woogyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F.O. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – doctor of philosophy (PhD) in psychology

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali Oliy attestatsiya komissiyasining 26-08-2024 yildagi №11-05-4381/01-Kengash tavsiyasiga ko’ra, pedagogika fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning tadqiqot ishlari yuzasidan dissertatsiyalarining asosiy ilmiy natijalarini chop etish uchun tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro’yxatiga kiritilgan.

Asos: OAK Pedagogik texnologiyalar va psixologik tadqiqotlar bo’yicha ekspert kengashi tavsiyasi (29-10-2024-y.; №10); OAK Tartib-qoida komissiyasi qarori (30-10-2024-y., №10/24); OAK Rayosatining qarori (31-10-2024-y., №363/5).

“Maktabgacha va maktab ta’limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo’yicha
ro’yxatdan o’tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Iqim o'zgarishi muammolari va "yashil ko'nikmalar"ning rivojlanishi.....	14
<i>Abdurashit Karimovich Avliyaqulov</i>	
TTJlardagi qizlarni qo'llab-quvvatlash, mavjud ijtimoiy-axloqiy muammolarni hal etish bo'yicha ilg'or xorijiy mamlakatlar tajribasini o'rganish.....	18
<i>Xasanboy U. Abdusamatov</i>	
Integrativ yondashuv bo'lajak o'qituvchilarda ijodiy va tahliliy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishning asosiy omili	26
<i>Jalilov Nodirjon Azamatovich</i>	
Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning sibling munosabatlari diagnostikasi.....	30
<i>G'ayibova Nargiza Anorbayevna</i>	
Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifati va samaradorligini oshirishning muhim omillari	33
<i>Hakimova Gulmira To'xtatosheva</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarda ijtimoiy-madaniy kompetentlikni muzey pedagogikasi vositasida rivojlantirishning pedagogik-psixologik jihatlarini	37
<i>Marayimova Kibriyoxon Islomjon qizi</i>	
Iqtisodiy savodxonlikni oshirishda o'zbek tilining ta'siri	41
<i>Yuldasheva Dilnoza Bekturodova</i>	
Сторителлинг как инструмент формирования ценностных ориентаций старшеклассников	44
<i>Умрихина Виктория Игоревна</i>	
Формирование эстетических предпочтений учащихся музыкальных школ в условиях инклюзивного образования на основе стилевого подхода	52
<i>Ахунова Умида Ойбековна</i>	
Sun'iy intellektning ta'limga integratsiyasi: o'qitish va boshqaruvdagi o'rni	55
<i>Abduxamidova Muyassar Xalimjon qizi</i>	
Buxorodagi jadidchilik harakatining o'ziga xosligi va maktablardagi ta'lim tizimi.....	60
<i>Axrorov Ixtiyor Doniyorovich</i>	
Inklyuziv ta'lim sharoitida imkoniyati cheklangan bolalarning moslashuvida oila va maktabning roli	63
<i>Dadaboyev Jahongir Sherdil o'g'li</i>	
Влияние длительной госпитализации на образовательную траекторию ребенка: междисциплинарный подход	67
<i>Сайфутдинова Насиба Нурматовна</i>	
O'yinning bola faoliyati sifatidagi mohiyati va o'ziga xosligi.....	75
<i>Otasheva Lola Shoto'rayevna</i>	
Psixologik tadqiqotning umummetodologik va xususiyy metodologik tamoyillari	78
<i>Xodjimatoeva Nazira Toshmatovna, Mallayeva Gulshoda Maxmudjonovna</i>	
Rivojlanishida nuqsoni bor bo'lgan bolalarni ijtimoiy hayotga tayyorlashda inklyuziv ta'limning o'rni	81
<i>B. Xusniddinova</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida loyihaviy tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirish	85
<i>Zulaykho Samatovna Ro'ziyeva</i>	
Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining og'zaki va yozma nutq ko'nikmalarini dars jarayonida rivojlantirish texnologiyasi	89
<i>Xudaybergenova Nawrizbiyke Qanat qizi</i>	
Sonlarni obrazlar bilan bog'lash orqali mantiqiy va ijodiy fikrlashni rivojlantirish metodikasi.....	92
<i>Kalekeeva Sarbinaz Turkmenbaevna</i>	
Methodology of Teaching English to Preschool Children	96
<i>Khurshida Tojimurodova</i>	
Malaka oshirish jarayonida yo'riqchilarning kasbiy kompetentligini takomillashtirishning ijtimoiy zaruriyati..	100
<i>Ch. B. Nalibayeva</i>	
O'qituvchilarning o'quvchilar bilan hamkorlik munosabatlari	103
<i>G'aniyeva Sayyora Saidmurod qizi</i>	
Falsafada haqiqatni izlash: empirizm va rasionallizmning o'rni.....	106
<i>Boymirzayeva Xurshida Sobirovna</i>	

Raqamli ta'lim muhitida boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun axborot bilan ishlashni o'rgatishning didaktik asoslari	110
Ismoilov Ravshan Yakubjon o'g'li	
An Evaluation of the Impact of The Theme-Based Approach on Young Learners' Speaking Development..	113
Khamraeva Gulchekhra Ibrakhimovna	
O'smirlar o'rtasida o'zaro hamkorlikni rivojlantirishga ta'sir etuvchi omillar	118
Majidov Jasur Baxtiyarovich, Xolmatova Dilorom Vahobjon qizi	
Informatika fanini o'qitishda mobil dasturiy vositalaridan foydalanish imkoniyatlari	123
Jo'rayev Ilhom Isxoqovich	
Muqimiy asarlari vositasida talabalarda kitobxonlik tizimini rivojlantirishda innovatsion texnologiyalardan samarali foydalanish	126
Muxlisa Satriiddinova Muhitdinova	
Korpus lingvistikasida lingvostatistik tahlil metodi	132
Nuriddinov Abrorbek Sayfiddin o'g'li	
Bo'lajak o'qituvchilarni ruhlantirish va o'ziga bo'lgan ishonchini oshirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish	136
Umarova Feruzabonu Bobir qizi, Samandarova Dildora Javlon qizi	
Tizimli-faoliyatli yondashuv asosida umumpedagogik akt kompetentlikni shakllantirish muammosining nazariy-metodologik jihatlarini	139
Saloxiddinova Umidaxon Mansurjon qizi	
Nutqiy kamchiliklarni kamaytirishda o'yinlarning o'rni	143
Jabborova Oltinoy	
Matn bilan ishlash bosqichlari va ularning ingliz tilini o'rgatishdagi didaktik ahamiyati	146
Soliyev Umidjon Yulchivoyevich	
Ta'lim tizimini boshqarishda talabalar boshqaruvining qiyosiy tahlillari	150
Uzaqov Nomozali Hamdamovich	
Zamonaviy ta'lim muassasalarida pedagoglarning boshqaruv malakasini rivojlantirish yo'llari	153
Z. M. Zarifova	

RIVOJLANISHIDA NUQSONI BOR BO'LGAN BOLALARNI IJTIMOIY HAYOTGA TAYYORLASHDA INKLYUZIV TA'LIMNING O'RNI

B. Xusniddinova

Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti
Logopediya kafedrasida o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida imkoniyati cheklangan bolalar uchun yaratilayotgan shart-sharoitlar, ularni sog'lom bolalar bilan birgalikda o'qitish orqali ijtimoiy hayotda munosib o'rin egallashiga qaratilayotgan e'tibor yoritilgan. Inklyuziv ta'lim tizimi orqali nogironligi bo'lgan bolalarni jamiyatga moslashtirish bo'yicha amalga oshirilayotgan ishlarga umumiy tavsif berilgan.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, o'quvchilar, imkoniyati cheklangan bolalar, ijtimoiy hayot, sog'lom bolalar, jamiyat.

Abstract: This article provides a general overview of children with disabilities in Uzbekistan and the conditions created for them. It emphasizes the significant attention being paid to their integration into social life by educating them alongside healthy children within the framework of inclusive education.

Key words: inclusive education, students, children with disabilities, social life, healthy children, society.

Аннотация: В данной статье представлена общая характеристика условий, создаваемых в Республике Узбекистан для детей с ограниченными возможностями. Особое внимание уделено вопросам их интеграции в социальную жизнь посредством инклюзивного обучения совместно со здоровыми сверстниками. Раскрывается значимость инклюзивного образования в процессе социальной адаптации детей с особыми образовательными потребностями.

Ключевые слова: инклюзивное образование, учащиеся, дети с ограниченными возможностями, социальная жизнь, здоровые дети, общество.

KIRISH

Bugungi kunda Respublikamiz miqyosida bir qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Barcha islohotlarning zahirida, eng avvalo, yosh avlodning barkamol shaxs sifatida kamol topishi, hech kimdan kam bo'lmay ulg'ayishi hamda xalqaro miqyosda raqobatbardosh bo'lishi kabi maqsadlar mujassam. Ayniqsa, nogironligi bo'lgan, rivojlanishda nuqsoni mavjud, ota-ona qaramog'isiz qolgan yetim bolalarni ijtimoiy himoya qilish har doim jamiyat oldidagi dolzarb vazifalardan biri bo'lib kelmoqda.

Ushbu vazifalarni samarali amalga oshirish maqsadida, mamlakatimizda rivojlanishda nuqsoni bo'lgan bolalarning huquq va erkinliklarini ta'minlash, zarur shart-sharoitlarni yaratish, turmush faoliyatidagi cheklavlarni bartaraf etish hamda ular uchun sifatli ta'lim tizimini yo'lga qo'yish borasida qator muhim ishlar amalga oshirilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Ijtimoiy tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash jamg'armasi tomonidan 2007-yilda "O'zbekistonda inklyuziv ta'lim" loyihasi amalga oshirilgan. Ushbu loyihada O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi, Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, shuningdek, bir qator mintaqaviy markazlar – Navoiy shahridagi "Umr" imkoniyati cheklangan bolalarga yordam berish markazi, Samarqand shahridagi "Hayot" nogironlarga yordam markazi, Jizzaxdagi "Istiqbolli avlod" markazi, Qarshidagi "Umid" tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash markazi, Termizdagi "Imkon" markazi, Qo'qondagi "Ziyo" ijtimoiy yordam markazi va boshqa tegishli tashkilotlar bilan hamkorlikda amalga oshirilgan. Mazkur loyihada Shvetsariya elchixonasi ham ishtirok etgan.

Loyiha doirasida Toshkent, Guliston, Qarshi, Samarqand, Termiz, Andijon, Qo'qon, Nukus, Buxoro va Urganch shaharlarida joylashgan ayrim maktabgacha ta'lim muassasalari, umumiy o'rta maktablar, kasb-hunar kollejlari va akademik litseylarida imkoniyati cheklangan bolalar aralash guruhlarida, inklyuziv texnologiyalar asosida ta'lim-tarbiya olish imkoniga ega bo'ldilar.

Hozirgi kunda mamlakatimizda imkoniyati cheklangan bolalarni jamiyatga faol qo'shish, eng avvalo, ularning salomatligini tiklash hamda ta'lim olish huquqlarini to'liq ta'minlash maqsadida "Imkoniyati cheklangan bolalar uchun umumiy ta'lim" loyihasi asosida tizimli ishlar davom ettirilmoqda. Bunda, asosan, inklyuziv ta'lim imkoniyatlaridan keng foydalanish ko'zda tutilgan.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Inklyuziv ta'lim sohasida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bu tizim nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy integratsiya tamoyillariga asoslanadi. UNESCO tomonidan 1994-yilda e'lon qilingan Salamanca deklaratsiyasi barcha bolalar uchun teng ta'lim imkoniyatlarini ta'minlashni belgilab bergan. Muminova, Shomahmudova va Ahmedova tomonidan yozilgan "Inklyuziv ta'lim" qo'llanmasida O'zbekiston sharoitida maxsus ehtiyojli bolalarning moslashuvi, oilaviy muhit va ta'lim strategiyalari yoritilgan. Rossiyalik olimlar V.I. Lubovskiy va L.A. Yasyukova esa imkoniyati cheklangan bolalarga individual yondashuv va maxsus metodikalarni ishlab chiqqan.

Mazkur masala G'arb tadqiqotchilari tomonidan ham keng yoritilgan bo'lib, Mel Ainscow va Tony Boothning "Index for Inclusion" asari inkluzivlik mezonlarini ta'lim muassasalarida amaliy joriy etish imkoniyatlarini taqdim etadi. O'zbekistonda inklyuziv ta'limni davlat darajasida rivojlantirish O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktabrda "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" PQ-4860-sonli qaror qabul qilingan bilan belgilangan. Khushniddinova B.K. o'z tadqiqotlarida logoped pedagoglarning kasbiy va axloqiy kompetensiyasi inklyuziv ta'lim sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatishini ilmiy asosda ko'rsatib bergan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotda ma'lumotlar O'zbekistonning turli hududlaridagi umumta'lim maktablarida olib borilgan kuzatuv, so'rovnoma va intervyular orqali to'plandi. Olingan ma'lumotlar sifatli tahlil usullari asosida, jumladan, kontent tahlil va tematik guruhlash orqali tahlil qilinib, inklyuziv ta'limning amaliy holati va samaradorligi aniqlashtirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Inklyuziv ta'lim – bu barcha bolalarning maxsus ta'lim olish ehtiyojlarini qondirish va ularning individual imkoniyatlaridagi farqlarni inobatga olgan holda ta'lim muassasalarida ilm olishda teng huquqqa ega bo'lishlarini ta'minlovchi ta'lim shaklidir. Inklyuziv ta'lim maktabgacha ta'lim muassasalari, maktablar hamda kollejlarda tashkil etilgani orqali imkoniyati cheklangan bolalarga bo'lgan munosabat ijobiy tomonga o'zgarayotganini kuzatish mumkin. Bu esa ularning hayotda muvaffaqiyat qozonishida muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Inklyuziv ta'lim umumta'lim maktablarida tahsil olayotgan o'quvchilarga barcha tadbirlarda faol ishtirok etish imkonini beradi. Natijada, ular jamiyatdan ajralib qolmaydi. Imkoniyati cheklangan bolalar uchun ishlab chiqilgan inklyuziv ta'lim strategiyasi o'qishning uzluksiz davom etishini ta'minlaydi. Oila – bolalar bog'chasi – maktab – kasb-hunar kolleji – ish bilan ta'minlash kabi izchil tizim, ota-onalarga imkoniyati cheklangan farzandlarini umumta'lim maktablariga hamda oliy ta'lim muassasalariga ishonch bilan yuborishlariga asos yaratadi.

Inklyuziv ta'lim o'quvchilarning jismoniy, psixologik va individual xususiyatlarini inobatga olgan holda tashkil etiladigan pedagogik jarayon hisoblanadi. Bu sog'lom va imkoniyati cheklangan bolalarning birgalikda o'qitilishini ta'minlaydi. Inklyuziv ta'limning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- rivojlanishning turli imkoniyatlariga ega bo'lgan o'quvchilar uchun kamsitishni istisno qiladigan, barcha bolalarga teng munosabatda bo'lishni ta'minlaydigan yagona moslashtirilgan ijtimoiy muhitni yaratish;
- ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilarida alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan o'quvchilarga nisbatan bag'rikenglik munosabatini shakllantirish;
- sog'lom bolalar bilan bir qatorda imkoniyati cheklangan bolalarning aqliy va ijtimoiy salohiyatlarini rivojlantirish;
- barcha o'quvchilar uchun davlat ta'lim standartlariga muvofiq maktabgacha, umumiy o'rta, kasb-hunar va oliy ta'lim dasturlarini o'zlashtirish imkonini yaratish;
- o'quvchilarning emotsional-irodaviy sohasi, bilish faoliyati, ijtimoiy ko'nikma va salohiyatini har tomonlama rivojlantirish;
- alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarni tarbiyalayotgan oilalarga maslahat berish, ota-onalarning pedagogik texnologiyalar, ta'lim-tarbiya usullari va vositalaridan xabardorligini oshirish va psixologik-pedagogik jihatdan qo'llab-quvvatlash.

1 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktabrdagi "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" PQ-4860-sonli qarori: <https://lex.uz/docs/-5044711>.

Imkoniyati cheklangan bolalar ta'lim muassasasiga qadam qo'ygan zahoti turli qiyinchiliklarga duch keladilar. Ular alohida e'tibor va doimiy pedagogik yordamga muhtoj bo'ladilar. Shu sababli har bir maktabda ular uchun alohida shart-sharoitlar yaratilishi zarur. Inklyuziv ta'lim jarayonida nogironligi bo'lgan bolalar sog'lom tengdoshlari bilan birgalikda ta'lim oladilar. Bu esa ularning psixologik holatini barqarorlashtiradi.

Biroq, imkoniyati cheklangan bolalarning faqat o'zlari kabi bolalar bilan bir sinfda ta'lim olishlari ularning jamiyatga moslashuvchanligini cheklashi, ijtimoiylashuv jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli, ularni sog'lom bolalar bilan aralash sinflarda o'qitish tavsiya etiladi. Ta'lim jarayoni davomida o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirish darajasiga qarab, moslashtirilgan (cheklangan) darslar tashkil etilishi lozim. Bu darslar umumiy o'rta ta'lim mazmuniga muvofiq bo'lishi shart.

Shart-sharoitlar imkoniyati cheklangan o'quvchilarning ehtiyojlariga moslashtirilishi zarur. Bu holatda ta'lim jarayoni individuallashtiriladi va zaruratga ko'ra uzaytirilgan muddatlarda tashkil etiladi. Masalan, ko'zi ojiz bolalar uchun to'qqiz yillik umumiy ta'lim dasturi o'n yil davomida amalga oshirilishi mumkin. Harakat-tayanch tizimi yoki psixik rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun esa ta'limning maqbul variantlari asosida darslar tashkil etiladi.

Ilgari imkoniyati cheklangan bolalar ko'p hollarda uy sharoitida alohida ta'lim olgan. Bu holat ularning ijtimoiylashuviga salbiy ta'sir ko'rsatib, mustaqil hayotga tayyorgarligini susaytirgan. Inklyuziv ta'lim tizimi bu muammolarga yechim bo'lib xizmat qildi. Bunday bolalarni umumta'lim muassasalariga jalb qilishning ikki asosiy omili mavjud:

Imkoniyati cheklangan bolalar sog'lom tengdoshlari bilan birga ijtimoiy faoliyatda ishtirok eta oladi.

Bunday integratsiya sog'lom bolalarda ijtimoiy tenglik, bag'rikenglik, mehr-shafqat, e'tibor kabi ijobiy fazilatlarni shakllantiradi, imkoniyati cheklangan bolalar esa o'zlarining jamiyatda teng huquqli ekanliklarini his etadilar.

Inklyuziv ta'lim tizimini muvaffaqiyatli tashkil etish ota-onalar, pedagoglar, maxsus soha mutaxassislari va mahalla bilan hamkorlikda amalga oshirilishi lozim. Maxsus pedagogika fanida imkoniyati cheklangan bolalar quyidagi toifalarga bo'linadi:

- eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar (kar, zaif eshituvchi, kech eshitish nuqsoni paydo bo'lganlar);
- ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalar (ko'r, zaif ko'ruvchilar);
- aqliy rivojlanishida cheklovga ega bo'lgan bolalar;
- nutqiy rivojlanishida nuqsoni bo'lganlar;
- harakat-tayanch tizimida muammolari mavjud bolalar;
- psixik rivojlanishida sustlik kuzatilgan bolalar;
- bir nechta nuqsoni mujassam ko'r-kar-soqov bolalar;
- kompleks nuqsonli bolalar;
- autizm spektriga mansub bolalar.

Shuni unutmaslik kerakki, har qanday farzandni imkoniyati cheklangan deb baholash mumkin emas. Masalan, agar bolaning chap qulog'i eshitib, o'ng qulog'i eshitmasa, bu holat uning intellektual yoki jismoniy rivojlanishiga to'laqonli ta'sir qilmasa, u imkoniyati cheklangan toifaga kiritilmaydi. Yoshi katta kishilarda vaqt o'tishi bilan yuzaga keladigan ayrim nuqsonlar ham ularni rasmiy ravishda nogironlar qatoriga qo'shishga asos bo'la olmaydi.

Ko'rish funksiyasi bolaning hayotiy faoliyati va rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Ko'rishdagi nuqsonlar bolaning ruhiy va jismoniy rivojlanishida ikkilamchi nuqsonlarning paydo bo'lishiga sabab bo'lishi mumkin. Tiflopedagogika fanida ko'rish nuqsonlari ularning darajasi va o'quv materialini idrok qilish qobiliyatiga qarab quyidagi guruhlariga ajratiladi:

Ko'r va deyarli ko'r (qisman ko'ruvchi) bolalar – ko'rish o'tkirligi 0 dan 0,004 gacha bo'ladi. Bunday bolalar deyarli ko'rmaydilar, ular asosan o'quv materialini sezish va eshitish orqali idrok etadilar. Ular Brayl yozuvi tizimi asosida o'qib-yozadilar.

Zaif ko'ruvchi bolalar – ko'rish o'tkirligi korreksiya (ko'zoynak) yordamida 0,06 dan 0,09 gacha bo'ladi. Bunday bolalarda ko'rishda murakkab nuqsonlar kuzatiladi.

O'rta darajadagi zaif ko'ruvchi bolalar – ko'zoynak yordamida ko'rish o'tkirligi 0,1 dan 0,3–0,4 gacha. Ular muayyan sharoitlarda buyumlarni ko'rib idrok etish, erkin o'qish va yozish, katta fazoviy doirada yo'nalish olish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Ko'z o'tkirligi 0,05 dan 0,4 gacha bo'lgan bolalar maxsus bog'chalar va maktablarda tahsil oladilar. Ushbu ta'lim muassasalarini tamomlagach, ular Respublika ko'rlar jamiyati qoshidagi muassasalarda ishlashlari, yozuvchi, shoir, o'qituvchi, musiqachi kabi intellektual sohalarda faoliyat yuritishlari mumkin.

Surdopedagogikada eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar quyidagi guruhlariga ajratilib o'rganiladi:

1. Kar bolalar – tug'ma eshitish qobiliyatidan butunlay mahrum bo'lgan, nutq shakllanmagan go'daklar.
2. Zaif eshituvchi bolalar – eshitish qobiliyatining qisman buzilishi natijasida nutqiy nuqsonga uchragan bolalar.

3. Keyinchalik zaif eshituvchi bo'lib qolgan bolalar – nutqi shakllanib ulgurgan, biroq keyinchalik eshitish qobiliyatini yo'qotgan bolalar.

Eshitishdagi nuqson, hatto nutq shakllangandan keyin paydo bo'lsa ham, quloqdagi jismoniy nuqson tufayli eshitishda baribir cheklovlar yuzaga keladi.

Zamonaviy ta'lim jarayoni shaxsning har tomonlama rivojlanishi, ijtimoiylashuvi hamda mustaqil, tanqidiy va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirishga yo'naltirilgan bo'lishi lozim. Bu yondashuv shaxsga yo'naltirilgan ta'lim deb nomlanadi. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim – imkoniyati cheklangan bolalarning individual xususiyatlari, fikrlash va harakat strategiyasini hisobga olgan holda ularning qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan ta'limdir.

Bu ta'lim shakli ta'lim muhiti, pedagogik shart-sharoitlar va tarbiya jarayonini bolaning ichki imkoniyatlariga moslashtirishni nazarda tutadi. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv – bolaning tafakkuri, dunyoqarashi, mustaqil qaror qabul qilish, ijtimoiy faolligini oshirishga xizmat qiladi.

Bu ta'limni tashkil etishda pedagoglar quyidagi shartlarga qat'iy amal qilishi zarur:

- har bir bolani alohida, o'ziga xos shaxs sifatida ko'rish;
- bolaning ruhiy holatini to'g'ri baholash va ehtiyojlarini inobatga olish;
- imkoniyati cheklangan bolaga tolerant munosabatda bo'lish;
- uning kuch va qobiliyatlariga ishonch bildirish;
- mustaqil faoliyat va nazorat uchun imkoniyat yaratish;
- ta'limda tazyiqdan voz kechish;
- muvaffaqiyatli ta'lim muhiti yaratish;
- bilimlarni o'zlashtirishda ijodiy va tanqidiy yondashuvni rag'batlantirish;
- yutuq va xatolarni tahlil qilish ko'nikmasini shakllantirish.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim – imkoniyati cheklangan bolani mavjud tizimga moslashtirish emas, balki uning shaxsiy imkoniyatlarini to'la ochish uchun zarur pedagogik va psixologik shart-sharoitlarni yaratishga qaratilgan yondashuvdir. Bu ta'lim jarayonida bola mustaqil bilim olish, o'z fikrini himoya qilish, muammoga ijodiy yechim topish, tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini o'zlashtiradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa o'rinda ta'kidlash joizki, inklyuziv ta'lim tizimining joriy etilishi ko'plab imkoniyati cheklangan bolalarni faol ijtimoiy hayotga qaytardi, desak mubolag'a bo'lmaydi. Ular uchun tashkil etilgan inklyuziv ta'lim dasturi ularni tashqi muhit bilan integratsiyalashuviga, ijtimoiy muloqotga kirishishiga zamin yaratdi, shaxsiy ishonch tuyg'usini mustahkamladi va eng asosiysi – har bir bola singari to'laqonli hayot kechirish huquqiga egaliklarini anglashlariga imkon berdi.

Inklyuziv ta'lim olgan bolalar kelajakda jamiyatda faol ishtirok etishga, mehnat bozorida munosib o'rin egalashga, iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan erkin bo'lishga intiladilar. Mazkur ta'lim insonlar o'rtasidagi ajralishni emas, balki o'zaro hurmat, mehr-oqibat va bag'rikenglik muhitini shakllantirishga xizmat qiladi. Bu esa o'z navbatida jamiyatda inklyuzivlik tamoyillariga asoslangan, teng huquqli fuqarolarning uyg'un yashashiga turtki beradi.

Takliflar:

- Har bir ta'lim muassasasida inklyuziv ta'lim uchun maxsus jihozlangan o'quv muhitini yaratish;
- O'qituvchilar va mutaxassislar malakasini oshirishga yo'naltirilgan maxsus kurslar joriy etish;
- Inklyuziv ta'lim jarayonida psixologik-pedagogik ko'mak xizmatlarini yo'lga qo'yish;
- Oilalar bilan hamkorlikni kuchaytirish va ota-onalarga maslahat markazlari tashkil etish;
- Inklyuziv ta'limni moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentyabr "Ta'lim to'g'risida"gi O'RQ-637-sonli Qonuni: <https://lex.uz/ru/docs/-5013007>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktabrdagi "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" PQ-4860-sonli qarori: <https://lex.uz/docs/-5044711>
3. L.R. Muminova, R.Sh. Shomahmudova, Z.M. Ahmedova. Inklyuziv ta'lim o'quv qo'llanma. Toshkent, 2019.
4. D.S. Qahharova. Inklyuziv ta'lim texnologiyasi. Toshkent, 2014.
5. Khusniddinova, B. (2024). Professional Competence and Its Components of the Future Logoped Teacher. American Journal of Advanced Scientific Research, 1(2), 107–108.
6. Khusniddinova, B.K. (2023). Technology of Development of Professional Culture of Future Speech Therapists Based on the Deontological Approach. International Journal of Pedagogics, 3(11), 98–104.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №6

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.